

**Пантюк Т. І., Пантюк Ю. М.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ЯК СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНИХ ЦІЛЕЙ

У статті проаналізовано та обґрунтовано питання змісту та методів виховання. Визначено їх залежність від нового соціального замовлення. Зроблена спроба визначити умови оптимального вибору методів виховання з урахування принципів гуманізму, демократизму, дитиноцентризму, активності та свідомості.

Ключові слова: виховання, особистість, методи виховання, зміст виховання, суб'єкти виховного процесу.

Проблема змісту та методів виховання залишається актуальною протягом усього часу існування людства і постійно змінюється з огляду на соціальне замовлення, яке диктує напрямок і стратегію виховного процесу. Умови сьогодення підтверджують це твердження, оскільки переосмислення сутності, змісту та методів виховання стає завданням усіх виховних інституцій – сім'ї, дошкілля, школи, держави, усього громадянства. У сучасних умовах виховання повинне відобразити тонку грань між позицією щодо пріоритету неповторності та унікальності кожної особистості, збереження автентичності традиційної української національної виховної традиції та прагнення до євроінтеграції.

Класики української педагогіки наголошували, що у жодній країні світу немає виховання "взагалі", воно завжди несе конкретно-історичне, національно-державне забарвлення і спрямовується на формування представника певного народу і громадянина конкретної держави. На таких наукових позиціях стояв К. Ушинський: "...Ушинський рішуче заперечував спроби створити якусь універсальну, космополітичну теорію виховання для всіх століть і народів, теорію, відірвану від конкретних інтересів часу і місця" [8, с. 21].

Окрім цього виховання не може бути безликим і загальним, передовсім мова іде про особистість з певним темпераментом, характером, здібностями, задатками, прагненнями, переконаннями, життєвою позицією тощо. Урахування особливостей кожного суб'єкта виховання є необхідною умовою його успіху. Успіх виховання залежить також від багатьох чинників і насамперед від застосування доцільних методів.

Цій проблемі присвячено чимало фундаментальних досліджень як в теорії педагогіки, так і в окремих методиках виховання. І не дивлячись на це, проблема методів виховання як у теорії, так і в реальній педагогічній практиці залишається дуже актуальною і породжує дискусії на сторінках педагогічних досліджень. Це пояснюється прагненням знайти універсальний

рецепт успіху виховання, а без знаходження способу оптимального їх поєднання і використання це стає неможливим. Окрім того особливо вагомим і складним є процес розвитку суспільства, яке породжує не лише значимі наукові досягнення, але пред являє нові виклики людині.

Проблема методів виховання має свою історію та різні підходи до тлумачення їхньої сутності. З іменем Йогана Гербарта пов'язують формування авторитарного стилю виховання, коли дитина розглядалася об'єктом виховання, не мала права на свободу, самостійність, вибір власного шляху розвитку тощо [3].

Альтернативою авторитарного виховання стали ідеї педагогів гуманістичного спрямування, які закликали враховувати у процесі становлення особистості психологічні властивості кожної окремої дитини, специфіку її характеру і темпераменту, вікові особливості, прагнення до самостійності й творчості тощо. Такий підхід знайшов яскраве відображення у теорії "вільного виховання", основні ідеї якої сформулював у XVIII столітті французький просвітитель Ж.-Ж. Руссо.

В умовах сьогодення сутність та зміст методів виховання, а також механізми їх практичної реалізації були і залишаються об'єктом наукового пошуку багатьох учених: А. Алексюка, А. Бойко, О. Вишневського, С. Карпенчук, Л. Вовк, Д. Герцюка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, І. Підласого та ін. [1; 2; 4; 5; 6].

Метою нашої статті є обґрунтування методів виховання як способів взаємодії вихователя й вихованця задля реалізації виховних цілей.

Метод виховання (від гр. *methodos* – шлях до чогось, спосіб пізнання, дослідження) – шлях досягнення поставленої мети виховання, спосіб практичної взаємодії суб'єктів виховного процесу (педагога та вихованця). Методів виховання існує значна кількість, їхня сутність і характер залежать від багатьох умов та чинників, доцільне їх використання вказує на високу майстерність вихователя. Від оптимального поєднання методів виховання і доцільного їх використання залежить результат виховання.

Учені також наголошують на важливості врахування ролі суб'єкта у вихованні: "Трактування терміну "метод" – як способу діяльності – завжди потребує уточнення, про чію діяльність іде мова. Це стосується і виховання. В окремих ситуаціях ініціатором взаємодії може бути виховник (батько, вчитель), а в іншому – більшу активність все є виявляє вихованець. Відповідно, є підстави говорити про дві групи методів: а) *методи виховання і розвитку*, у яких домінує активність виховника (що зовсім не позбавляє вихованця статусу суб'єкта) і б) *методи самовиховання і саморозвитку*, коли переважає ініціатива вихованця" [1].

Суспільний поступ та розвиток педагогіки як науки доводять, що демократична (суб'єкт – суб'єктна) модель виховання завжди успішніша і

результативніша від суб'єкт – об'єктної, пасивної.

Зміст навчання та виховання, на думку педагогів, визначаються соціально-політичним спрямуванням суспільного життя: “Але єдино правильним воно є тоді, коли суспільне життя розвивається згідно з потребами та інтересами народу. Тоді зміст виховання отримує гуманістичний характер, тобто ґрунтується на визнанні свободи і прав людської особистості, пошані в кожному його людської гідності, рівності всіх перед законом та ін.” [8, с. 51].

Учені доводять важливість як процесу виховання у цілісній системі становлення особистості, так і застосування конкретного методу наголошуючи, що найважливішими аспектами добору методів виховання є свобода, діяльність, баланс між вимогою і повагою до особистості: “Для морального життя людини свобода так само необхідна, як кисень для фізичної; але як кисень повітря, звільнений від азоту, спалив би легені, так несвобода, звільнена від діяльності, губить моральну людину. У самотійній, улюбленій діяльності лише людина навчається поводитися з елементом свободи, настільки ж необхідним, як вогонь, і настільки ж небезпечним, як він. Беручись за діяльність з любові до її змісту, до її ідеї, людина сама безупинно добровільно утискає свою свободу і безупинно долає цю стислість, накладену на неї цією ж її улюбленою працею” [7].

З нашої точки зору особливо важливим для виховання є не лише, і не стільки оптимальний добір методів виховання, але й, передовсім, ґрунт, на якому будується виховний процес. Ми вважаємо, що це повинні бути принципи дитиноцентризму; гуманізму; демократизації; опори на свободу, відповідальність, творчість та активність вихованця. На важливості виховання у вільній діяльності та запереченні свавілля і деспотизму, що “утворюють найогиднішу суміш” наголошував К. Ушинський: “Обов'язком вихователя є зробити не лише все, що можливо для розвитку у вихованцеві любові до самотійної, улюбленої, вільної праці, але і для того, щоб попередити розвиток свавілля і деспотизму, тим більше, що, пригнічуючи їх, коли вони вже розвинулися, надзвичайно важко, якщо і можливо, не зачепити святого, законного прагнення до свободи” [7, с. 492-500].

Для пошуку оптимального вирішення проблеми вибору та застосування методів виховання обов'язково слід ураховувати сучасні суспільні реалії і прогнозувати розвиток суспільства. Критичний аналіз особливостей поступу українського суспільства у контексті світових реалій дозволяє нам визначити головні пріоритети виховання, а також формування відповідного методичного інструментарію (форм, методів, засобів тощо). Отже, виховний процес у школах України в умовах сьогодення має такі особливості:

– декларація спрямованості на формування вільної, творчої, активної, всебічно розвиненої особистості школяра; створення умов для реалізації

завдань гармонійного виховання особистості;

– посилення уваги до національного компоненту в урочній та позакласній роботі засобом використання мови, національних традицій, символіки, популяризації історико-краєзнавчої роботи, орієнтації на кращі національні зразки української культури, літератури, живопису, музики тощо;

– спонукання школярів до розширення їхньої громадської ініціативи: створення дитячо-юнацьких громадських організацій, участь школярів у самоврядуванні, створення різноманітних суспільних проектів за участі дітей та молоді тощо;

– демократизація управління школами шляхом створення шкільних рад за участю учнів, батьків і громадськості;

– відмова від використання авторитарних методів і форм виховання, які заперечують активність, ініціативність та відповідальність школяра;

– використання таких методів виховання, які б носили діяльнісний характер і вимагали б від учня статусу суб'єктності у виховному процесі.

Аналіз праць вчених – педагогів та психологів дозволив нам визначити такі умови оптимального вибору методів виховання:

1. Урахування цілей виховання у рамках конкретного соціального замовлення.

2. Тісний зв'язок зі змістом виховання.

3. Вікові та індивідуальні особливості дітей.

4. Врахування конкретних умов і традицій виховання (матеріальних, психофізіологічних, санітарно-гігієнічних, психологічний клімат у колективі, стиль педагогічного керівництва тощо).

5. Використання різноманітних засобів виховання (наочні посібники, твори образотворчого мистецтва, засоби масової інформації, різні види діяльності, педагогічна техніка та ін.).

6. Урахування етнічних та етнопсихологічних особливостей і традицій виховання.

7. Рівень фахової компетентності педагогів.

8. Формулювання реальних очікуваних наслідків від процесу виховання.

Висновки. Проблема добору та застосування методів виховання вимагає виваженого та комплексного підходу з боку науковців та педагогів-практиків. Ефективність вирішення виховних завдань залежить від низки факторів, головними із яких є:

– системне використання виховних методів, прийомів та засобів;

– індивідуально-особистісні особливості вихованця і вихователя;

– реальні умови та обставини, у яких здійснюється виховна дія.

Підґрунтям методів виховання повинні стати ідеї гуманності виховання, поваги до дітей, турботи про їх усебічний розвиток, визнання дитини як вільної, самостійної, активної і творчої особистості.

Використана література:

1. *Вишневський О.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.
2. *Галузинський В. М.* Педагогіка: теорія та історія: навч. посібник / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 238 с.
3. *Герbart И. Ф.* Общая педагогика, выведенная из целей воспитания / И. Ф. Герbart // Избранные педагогические сочинения : в 2 т. – Т. 1 / ред. перевода и примеч. Г. П. Вейсберга. – М. : Госполитиздат, 1940. – 289 с.
4. *Дубасенюк О. А.* Професійна підготовка майбутніх педагогів у контексті інтегративного підходу / О. А. Дубасенюк // Педагогіка та психологія. – Вип. 468. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С. 143-153.
5. *Карпенчук С. Г.* Теорія і методика виховання : навч. посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища шк., 1997. – 304 с.
6. *Подласый И. П.* Педагогика. Новый курс: учебник для студентов пед. вузов: в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
7. *Ушинский К. Д.* Психологические основы воспитания. Формирование воли и характера человека. Воля как стремление к свободе : избр. пед соч. в 2 томах. – Т. 1. / К. Д. Ушинский. – М. : Гос. уч.-пед. и-во м-ва просв. РСФСР, 1953. – С. 492-500.
8. *Струминский В. Я.* Проблема воспитания в педагогической системе К. Д. Ушинского : избр. пед. соч. в 2 томах. – Т. 1. / К. Д. Ушинский. – М. : Гос. уч.-пед. из-во м-ва просв. РСФСР, 1953. – С. 21.

ПАНТЮК Т. І., ПАНТЮК Ю. М. Методы воспитания как способы реализации воспитательных целей.

В статье проанализировано и обосновано вопросы содержания и методов воспитания. Определено их зависимость от нового социального запроса. Сделана попытка определить условия оптимального выбора методов воспитания с учетом принципов гуманизма, демократизма, детоцентризма, активности и сознательности.

Ключевые слова: *воспитание, личность, методы воспитания, содержание воспитания, субъекты воспитательного процесса.*

PANTIUK T. I, PANTIUK YU. N. Methods of education as ways of implementation of educational goals.

The article deals with the problem of the content and methods of education. Their dependence from the new social order is analyzed. The conditions of the optimal choice of the methods of education with regard to the principles of humanism, democracy, child-centrism, activity and consciousness are determined.

Keywords: *education, personality, methods of education, content of education, subjects of the educational process.*